

PRIOLOG BIOGRAFIJI I ISTRAŽIVANJU KIPARSTVA JOSIPA LEOVIĆA

Izvorni znanstveni rad

UDK 77 Leović, J.

DANIEL ZEC

Galerija likovnih umjetnosti, Osijek

Europska avenija 9

HR-31000 Osijek

U radu se do sada poznati i objavljeni podaci iz života i djelovanja osječkoga slikara, grafičara, kipara i restauratora Josipa Leovića (1885.-1962.) analiziraju, tumače, nadopunjuju i proširuju s nepoznatim podacima iz Leovićeve biografije, koji su prikupljeni u novom istraživanju, s ciljem rekonstrukcije Leovićeva životopisa. Tekstu je dodan i katalog Leovićevih kiparskih radova.

Ključne riječi: Josip Leović, život i djelo, kiparstvo, katalog kiparskih radova

UVOD

Ovaj tekst integralni je dio većega teksta koji je nastao kao rezultat istraživanja kiparskoga opusa osječkoga slikara, grafičara, kipara i restauratora Josipa Leovića (1885.-1962.). Drugi dio istoga istraživanja, u kojemu se razmatra Leovićovo likovno stvaranje pod mecenatstvom osječkoga industrijalca Rudolfa Povischila, bit će također objavljen, na drugom mjestu. U prikazanim biografskim podacima naglasak je stavljen na Leovićovo bavljenje kiparstvom, no nisu izuzeti ostali podaci iz Leovićeve umjetničke biografije.

Josip Leović jedan je od osječkih umjetnika čiji nam je kiparski, a jednako tako i slikarski i grafički opus nedovoljno poznat, neistražen i u stručnoj analitici zanemaren. Ovaj značajni i svestrani osječki stvaralac svoj je put započeo upravo kao klesar i kipar, da bi se potom opredijelio za slikarstvo i grafiku, što i prevladava u njegovom cjelokupnom opusu. Ne napuštajući, ipak, nikada u potpunosti svoju prvotnu predilekciju za plastiku, on pripada onom posebnom „redu“ stvaralaca kipara-slikara, odnosno slikara-kipara, umjetnika koji traže izraz u dvama različitim likovnim medijima – kako na dvodimenzionalnoj slikarskoj plohi, tako i taktilno, oblikujući volumen.

U ovom radu pozornost je usmjerena na umjetnikovu biografiju, bez analize njegovoga likovnog opusa. Pored toga, kao dodatak Leovićевой biografiji umetnut je katalog njegovih kiparskih radova kao prilog proučavanju kiparskog opusa, važnoj sastavnici njegovoga sveukupnog umjetničkog djelovanja.

STANJE ISTRAŽENOSTI

U malobrojnoj do sada objavljenoj stručnoj i ostaloj literaturi opsežno umjetničko stvaranje Josipa Leovića tek je okrnuto, površno dotaknuto u nekoliko kratkih tekstova, bez iscrpnije stručne analize i valorizacije njegova djela. Niti u jednom od tih tekstova pozornost nije bila posvećena Leovićevu kiparstvu. Pored toga, podaci iz Leovićeve biografije navedeni u tim tekstovima nisu potkrijepljeni korištenom literaturom i izvorima, a uz to su i nepotpuni.

Prve kratke pisane priloge o Leovićevu životu i djelu dala je u dva navrata u Osječkom zborniku Danica Pinterović, dugogodišnja ravnateljica Muzeja Slavonije u Osijeku, u kojemu je od 1947. g. do svoje smrti Leović radio kao kustos i restaurator. U jednom članku autorica se referira na Leovićevu retrospektivnu izložbu iz 1956. g. te iznosi neke podatke iz Leovićeve biografije (PINTEROVIĆ 1956.: 233-234)¹, dok je drugi tekst pisan u znak sjećanja na Leovića, povodom njegove smrti (PINTEROVIĆ 1965.: 285-286).

Godine 1971. priređena je u Galeriji likovnih umjetnosti u Osijeku još jedna retrospektivna izložba Josipa Leovića. U katalogu izložbe autorica Branka Balen iznijela je nekoliko važnih biografskih podataka iz Leovićeva života, kao i popis njegovih samostalnih i skupnih izložbi. Ovdje je prvi put dat sažeti prikaz Leovićeva života i stvaranja. Na izložbi su, pak, bile postavljene samo dvije Leovićeve skulpture (BALEN 1971.).

Leovića se, potom, posredno spominje u katalogu izložbe povodom sto godina rada tvornice namještaja u

¹ Nešto opširniji tekst iste autorice objavljen je i u Glasu Slavonije, 9. 11. 1956.

Osiijeku, i to kao suradnika tvornice i autora nacrtu za namještaj (HORVAT 1984.: 17-20).

Grgo Gamulin posvetio je Leoviću nekoliko redaka u svom pregledu Hrvatskoga slikarstva 20. st. (GAMULIN 1987.: 289-290), preuzimajući uglavnom od gore navedenih autora podatke iz Leovićeva životopisa, uz poneku opasku o njegovom slikarskom dometu. Zaključuje kako je „Leovićeva tematika stvarno vrlo široka, i to u tehnici ulja, akvarela, bakropisa, (...) litografije, pastela, ugljena; zatim je klesao i modelirao, i njegov veliki opus tipičnog provincijalca još čeka nekoga tko će ga umjeti skupiti i proučiti.“ Isti autor ga, ipak, izostavlja iz svojega pregleda Hrvatskoga kiparstva (GAMULIN 1999.).

Kratki pasus o Leoviću napisala je Jelica Ambruš u svom pregledu likovne umjetnosti u Osijeku između dva svjetska rata. Autorica navodi kako se Leović „nije mogao odlučiti za jednu od likovnih disciplina, a nije posjedovao snagu velikih majstora da se istovremeno izrazi u svima, što je išlo na štetu nalaženja osobnog likovnog identiteta.“ O Leoviću kiparstvu nije ništa izloženo (AMBRUŠ 1996.: 360-361).

U usporedbi s navedenim radovima, do sada najznačajniji i najopsežniji stručni prilog proučavanju Leovićeva djela dao je Oto Švajcer, pišući svoju likovnu kroniku Osijeka (ŠVAJČER 1971.: 256-259; ŠVAJČER 1981.: 67-84; ŠVAJČER 1991.; ŠVAJČER 1992.: 216-225). U okvirima svojih razmatranja Švajcer se, ipak, bavio isključivo Leovićevim slikarstvom, osvrnuvši se tek usputno na Leovića kao kipara. Zaključuje kako „kiparsko djelo Josipa Leovića zaslužuje temeljitu obradu, jer je ono do sada premalo publicirano i ocijenjeno“ (ŠVAJČER 1971.: 259).

Pored svojih objavljenih tekstova, Švajcer je za sobom ostavio i neobjavljene, rukom pisane materijale kao svojevrsnu skicu za Leovićevu monografiju.² Ipak, niti u tim rukopisima nije se posebno bavio Leovićevim kiparstvom, već ga je analizirao poglavito kroz njegovo slikarstvo, interpretirajući likovne osvrte osječkih likovnih kritičara objavljene u onovremenom tisku. Rekonstruirajući pak umjetnikov životopis, Švajcer uglavnom prenosi biografske podatke koji su već navedeni kod Danice Pinterović (1956., 1965.) i Branke Balen (1971.), dajući im svoju interpretaciju i postavljajući ih u odgovarajući vremenski kontekst.

Niti jedan od spomenutih autora (Pinterović, Balen, Švajcer) u svojim tekstovima ne citira izvore iz kojih je preuzeo podatke o Leovićevu životu i radu. Pretpostavka je kako su ti biografski podaci djelomice prikupljeni usmenim putem, u kontaktu i razgovoru sa samim umjetnikom, odnosno njegovom suprugom i poznanicima.³

Pored navedenoga, Leovićeva bibliografija sastoji se i od novinskih članaka koji su objavljivani od 1914. do 1972. g. kao popratni tekstovi njegovih izložbi. Niti u njima nije se posebno razmatralo Leovićovo kiparstvo, no u nekima su izneseni važni podaci iz Leovićeve biografije.

U Galeriji likovnih umjetnosti u Osijeku 2008. g. postavljena je izložba pod nazivom *Osječki kipari – Leović, Živić, Nemon, Švagel-Lešić: djela iz fundusa Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku*. Izložbom su se nastojala promovirati djela osječkih kipara moderne kao posebna cjelina u korpusu osječke likovne povijesti, koja je do sada bila izvan središta naše pozornosti. Izložena djela prvi put su se našla zajedno na jednom mjestu, u jednom izložbenom i sadržajnom kontekstu, predstavljajući presjek osječkoga kiparstva prve polovice 20. st. Izložba je bila zamišljena kao korak prema budućoj monografskoj obradi svakog pojedinog autora, ali i jednoj mogućoj sintezi kiparstva u Osijeku, koja će izrasti na temelju predstojećeg znanstvenog istraživanja. Biografski podaci o Leoviću izneseni u katalogu izložbe uglavnom su preuzeti iz ranije publiciranih tekstova Danice Pinterović, Branke Balen i Ota Švajcera (ZEC 2008.).

Sl. 1 Josip Leović, Autoportret, zbirka Josipa Kovačića, Zagreb

2 Ostavština Ota Švajcera. Spis: *Josip Leović* (M-31); Spis: *Kritike i eseji iz likovne umjetnosti II dio. Objavljeno i neobjavljeno* (M-127), Arhiv Galerije likovnih umjetnosti, Osijek. U navedenim spisima nalazi se više olovkom pisanih listova, dvije glavne verzije teksta zamišljene kao skice za Leovićevu monografiju, pisane pisačim strojem (I. *Leović. Skica za monografiju*, rujna 1988 - 6.5 stranica teksta; II. *Josip Leović. I. varijanta*. 9+1/2 kart. – nedatirano, vjerojatno također iz 1988. - 9.5 stranica teksta), zatim dvije rukopisne verzije, nešto proširene u odnosu na tekst u strojopisu, bez naslova, iz 1980. i 1988. g.

3 Kao djelatnik Muzeja Slavonije u Osijeku Leović je, primjerice, bio dugogodišnji suradnik dr. Danice Pinterović, ravnateljice Muzeja, koja

objavljuje kratak članak o njegovom životu i radu. Pinterović i Leović radili su zajedno i kao nastavnici u Ženskoj realnoj gimnaziji u Osijeku. Švajcer, ipak, u nekim pasusima (onima u kojima citira kritičke osvrte osječkih likovnih kritičara na Leovićeve izložbe) kao izvore navodi novinske članke.

PRILOG BIOGRAFIJI

Iako su pojedini biografski podaci o Leoviću već objavljeni na nekoliko mjesta, ovdje ćemo ih djelomice ponoviti, ispraviti i nadopuniti rezultatima novog istraživanja, te povezati u jednu novu cjelinu.

Josip Leović rođen je u Osijeku 14. kolovoza 1885. g. u siromašnoj činovničkoj obitelji, od oca Antuna, blagajnika u Petrijevcima, i majke Eleonore, rođene Kaltnecker.⁴ Svoje djetinjstvo, osnovnu i srednju školu proveo je uglavnom u Osijeku. Osnovnu školu upisao je 1892. g., pohađao je u Petrijevcima i u Sladojevcima, te je završio u Osijeku 1896. g.⁵ Već kao dječak pokazao je sklonost crtanju i modeliranju.⁶ U gimnaziji mu je crtanje predavao Dimitrije Marković.

Još kao dijete Leović je prebolio *coxitis*⁷, tešku bolest zbog koje je morao preležati gotovo pet godina, i koja ga je ostavila invalidom.⁸ Zbog posljedica bolesti imao je ukočeno koljeno i kraću lijevu nogu. Prema sjećanjima onih koji su ga poznavali, hendikep iz djetinjstva učinio ga je nesretnim kroz cijeli život.⁹ U jednoj rečenici iz teksta posvećenog Leovićevoj izložbi slika iz 1919. g., o tome progovara i likovni kritičar Radoslav Bačić: „*Kad Leović ovakve slike radi i pored nas iznosi, sjeća me na mizantropa, kojeg je pakosni udes načinio za clowner, te ga sili, da sa razjadjenom dušom, pun neizlječive boli, zbija razuzdane šale, da hini veselost, da se glasno i tobože od srca smije, brišući potajno krupne suze, koje mu se preko oličenog lica skližu.*“¹⁰ Bio je Leović, kako ga pamte, drag, povučen i skroman, nije se puno isticao. Bolest koja je ostavila trajne posljedice na njegovo fizičko zdravlje, utjecala je i na njegovo duševno stanje, povlačeći melankoličnu crtu njegove ličnosti. Leovićev karakter neizravno je oslikan u nekoliko crta i u novinskom članku pisanom kao kritički osvrt na Leovićevu izložbu iz 1918. g.¹¹

4 Matične knjige rimokatolika, župa Osijek I. Gornji grad, Matična knjiga rođenih (1885-1900), Državni arhiv, Osijek (dalje DAOS)

5 Josip Leović, *Osobnik. Svršene nauke i položeni izpiti*, (Josip Leović, personalni dosje, Arhiv Muzeja Slavonije Osijek) (dalje MSO)

6 Kao učenik gimnazije kopirao je u akvarelu vrlo uspješno sliku Otona Ivekovića „*Rastanak Frankopana i Zrinskog od Katarine Zrinske*“ (BALEN 1971.).

7 Josip Leović, *Biografija*, Osijek, 3. 02. 1951. (Josip Leović, personalni dosje, Arhiv MSO-a)

8 „*To je jedan od naših slikara, kojima je život već od djetinjstva tmuran. Djetetom morao je odležati 4 - 5 godina i ošantavio.*“ Josip Leović. u: Jug br. 33, (7. 02. 1918.), str. 2.

9 Prema sjećanju gđe Elize Dobrić, glumice u osječkom HNK, Leović je nosio cipelu s visokim donom, te hodao uz pomoć štapa. Zbog svoga hendikepa bio je jako nesretan. Gđi Dobrić zahvaljujem na ovim informacijama. Na razgovoru o Josipu Leoviću zahvaljujem i gđi Ljerki Boroša, nekadašnjoj kazališnoj glumici u Osijeku, koja je također poznavala Josipa i Maru Leović. Njezin suprug Petar Dobrić, također glumac osječkog HNK, bio je Leovićev nećak.

10 Radoslav Bačić, Izložba Josipa Leovića. u: Jug br. 201, (7. 10. 1919.), str. 2.

11 „*Za Osječane je ova izložba tim zanimljivija, što je Leović sam Osječanin i što su izloženi većinom osječki sižeji. Možda će radi toga postati Leović Osječanima bliži i poznatiji, pošto je sve do sada uslijed njegove prevelike skromnosti ovdje malo tko za njega znao. A i on se je sam, dolazeći od vremena do vremena sa študija iz Zagreba i Beča u svoj rodni grad osjećao u njem kao u gradu stranaca u kojem mu je izim nešto rodbinskih veza i iznimaka svak' daleko, tudj i hladan.*“ Izložba

Završivši 1901. g. IV. razred osječke Realne gimnazije¹², Leović odlazi na daljnje školovanje u Beč, gdje je izučio klesarski zanat i stekao svoju prvu umjetničku izobrazbu. Autori koji su do sada iznosili biografske podatke o Leoviću (Pinterović, Balen, Švajcer) ističu 1902. g., dakle vrijeme neposredno nakon završene gimnazije, kao vrijeme Leovićeva dolaska u Beč, navodeći kako je ondje „učio klesarstvo uz razne vrste umjetničkog obrta“.¹³ Ovaj se podatak ipak ne spominje u Leovićevu personalnom dosjeu koji se čuva u arhivu Muzeja Slavonije u Osijeku. Ondje su precizno zabilježeni i datirani svi biografski podaci koji se tiču Leovićeva školovanja i stručnog usavršavanja, a kao najraniji datum bečkoga razdoblja upisana je 1904. g., kada Leović ulazi u radionicu Eduarda Hausera. Postoji mogućnost da je podatak o odlasku u Beč 1902. g. ili netočan, ili da u Leovićev dosje nije bio zabilježen zato što je Leović ondje prve dvije godine djelovao izvan obrazovnih institucija ili klesarskih radionica.

U Beču je Leović od 30. rujna 1904. do 30. rujna 1908. g. učio klesarski zanat kod tada poznatoga *k. u. k. Hof-Steinmetz-Meister* Eduarda Hausera, carskoga i kraljevskoga dvorskog klesarskog majstora. Po završetku naukovanja upisan je kao pomoćnik u Udrugu graditelja i kamenoklesarskih majstora u Beču.¹⁴ Paralelno s tim, tri godine je, od 1905. do 1907., u Beču pohađao i Stručnu školu za klesarstvo i kiparstvo, koju je završio s vrlo dobrim uspjehom.¹⁵ Kao savjestan i nadaren učenik, od škole je dobio i pohvalu 1907. g. (BALEN 1971.).

Eduard Hauser u to je vrijeme bio vrlo ugledan i priznat klesar, a imao je i vlastito poduzeće, koje se osim klesarstvom bavilo i širim opsegom različitih građevinsko-

Josipa Leovića. u: Hrvatska obrana br. 74, (30. 03. 1918.), str. 4-5. „*Vedra je i ljepša slika 'Magla'. Simfonija svjetla i boje, nade i radosti za koju ne vjeruješ, da ju je naslikao preozbiljni, mirni i melankolični Leović, kako ga vidjesmo i na autoportretu, kako ga poznajemo iz života. Iz života, koji mu je donio do sada mnogo truda i malo uspjeha.*“ Izložba Josipa Leovića, konac. u: Hrvatska obrana br. 75, (2. 04. 1918.), str. 3.

12 Svjedodžba četvrtog razreda Kr. realne gimnazije u Osijeku, 30. 06. 1901., ovjereni prijepis, 1942. (Josip Leović, personalni dosje, Arhiv MSO-a)

13 Podatak da je Leović u Beču učio razne vrste umjetničkog obrta, poglavito klesarstvo, navodi Pinterović (1956.), a ponavljaju ga Balen (1971.) i Švajcer (rukopis, 1988.). Ovome je, pak, kontradiktoran podatak iz jednog novinskog članka u kojemu je zapisano kako je Leović „*izučivši mesarski zanat otišao u Beč, gdje je proboravio kao mesarski pomoćnik devet godina*“ (Hrvatska obrana br. 191, 24. 09. 1919., str. 2.) No ovdje se zasigurno radi o novinarskoj, odnosno tiskarskoj pogrešci. Leović je klesarski zanat zasigurno izučio u Beču, a ne u Osijeku. Napis iz novina, ipak, govori o Leovićevu devetogodišnjem izbjavanju iz Hrvatske, što potvrđuje da je iz Osijeka otišao 1902., a vratio se (u Zagreb) 1911. g. Prema Švajceru, Leović je dvije godine (1902.-1904.) učio razne obrte umjetničkog karaktera, a od 1904. do 1908. g. klesarstvo na Gewerbeschule kod Eduarda Hausera, da bi potom, sve do 1911. g. radio kod raznih klesara u Beču i Grazu. (Josip Leović. I. varijanta. 9+1/2 kart., str. 1-2)

14 *Lehr-Zeugnis, No 00168/VI.*, Svjedodžba o stjecanju kamenoklesarskog zanata, Beč, 30. 09. 1908., ovjereni prijepis originala, 1951. (Josip Leović, personalni dosje, Arhiv MSO-a)

15 *Stručni karton, Josip Leović.* (Josip Leović, personalni dosje, Arhiv MSO-a) U stručnom kartonu iz 1948. g. navedeno je kako je školu završio s odličnim uspjehom, a u Stručnom kartonu iz 1950. g. kako je istu školu završio s vrlo dobrim uspjehom. Podatke o školovanju u Beču nužno je dodatno provjeriti u arhivima dotičnih bečkih institucija.

klesarskih radova (DAMJANOVIĆ 2002.: 224-225). Nakon završenog školovanja, Leović je jedno vrijeme i ostao raditi u Hauserovu (*Hauser, Vulkan i Neubrun*) poduzeću u Beču.¹⁶

Zanimljivo je da je Hauserova tvrtka imala svoju podružnicu u gradu Osijeku, te je od 1894. do 1899. g. bila angažirana u izgradnji i izvođenju klesarskih radova u osječkoj župnoj crkvi sv. Petra i Pavla. Hauser je bio glavni klesar stupova, glavnog i dvaju pobočnih oltara, propovjedaonice, krstionice te velikog križnog cvijeta (ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, JARM 1995.).¹⁷ Osim djelovanja u Osijeku, poznato je kako je Hauser 1909. g. izveo i klesarske radove na grobnoj kapeli grofa Pavla Pejačevića u Podgoraču (DAMJANOVIĆ 2002.: 224-225).

Leović je u doticaj s kiparstvom i umijećem klesarstva došao zacijelo još u Osijeku, kao osnovnoškolac i gimnazijalac, putem neposrednog kontakta s Hauserovom klesarskom radionicom. Stanovao je u Pejačevićevoj ulici, na broju 33, blizu mjesta na kojem se tada gradila nova župna crkva, te je morao svakodnevno, na putu u grad i natrag kući, prolaziti kraj velike *Bauhütte* koja je bila podignuta na crkvenom trgu. Utisci koje je ondje stekao, a moguće i kontakt sa samim Hauserom, zasigurno su bitno utjecali na Leovićevu odluku da izuči kiparsko-klesarski zanat u Beču, upravo kod Eduarda Hausera.

Osim u Hauserovoj radionici, odnosno poduzeću *Hauser, Vulkan i Neubrun* u Beču, gdje je radio po završetku svog školovanja 1908. g., Leović je do 1911. g. bio zaposlen kao klesar i kipar i u drugim radionicama. Radio je kod A. Greina u Grazu te kod A. Biebela u Caransebešu.¹⁸ U jednoj novinskoj bilješci navodi se kako je u Beču Leović surađivao na klesarskim i kiparskim radovima *velikih građevina* poput *Industrie-palais Jubileums*, *Gedenkkirche* itd., te da je, pored toga, vršio popravke na Schönbrunnu i na *Stephanskirche*.¹⁹ Osim u Beču, Grazu i Caransebešu,

navodi se i da je radio kao kipar i klesar u Budimpešti.²⁰

Izuzev ovih šturih podataka, nije poznato ništa više o Leovićevu bečkom, odnosno austrijskom²¹ periodu ili boravku u Mađarskoj, odnosno Rumunjskoj. Stoga bi trebalo provesti zasebno istraživanje Leovićeva devetogodišnjeg boravka, naukovanja i rada u Beču i drugim europskim gradovima od 1902. do 1911. g. Nadalje, trebalo bi istražiti njegov rad u različitim klesarskim radionicama i tvrtkama, te ukoliko je to moguće, detektirati koje je poslove ondje izvodio.

No, i bez detaljnog uvida u ovu Leovićevu najraniju fazu, jasno je koliki je utjecaj na formiranje mladog Osječanina u to vrijeme mogao imati prvenstveno Beč, sa svojom bogatom kulturno-povijesnom tradicijom i intenzivnim umjetničkim životom, sa svojim kulturnim institucijama kao vrelom inspiracije klasičnih vrijednosti, ali i svojom suvremenom umjetnošću. Kao kulturno i umjetničko središte Austro-Ugarske Monarhije, Beč na prijelazu iz 19. u 20. st. postaje mjestom rađanja srednjoeuropske moderne. Upravo se Leovićev boravak u Beču preklapa s pojavom i trajanjem povijesnih likovnih događaja i modernih stilskih strujanja koja su obilježila europsku umjetnost na prijelazu iz 19. u 20. st. Naime, secesija u Beču doseže svoj vrhunac upravo u prvom desetljeću 20. st.²²

Bečko razdoblje Leovićeva školovanja i rada stoga je izuzetno važno za formiranje njegovoga umjetničkog individualiteta, i bitno će usmjeriti i odrediti njegovo kasnije stvaranje, posebice ono kiparsko. Inicijalni impuls secesije i simbolizma koji će primiti u Beču, Leović će zadržati u sebi i taj će se impuls osjetiti u njegovim osječkim skulpturama.

Nameće se, ipak, pitanje zašto Leović po svom dolasku u Beč ne upisuje studij na likovnoj akademiji, već se opredjeljuje za *Gewerbeschule*, a prije toga čak dvije godine šegrtuje učeći razne vrste umjetničkog obrta. Švajcer ovom detalju pridaje egzistencijalne razloge, tumačeći kako Leoviću materijalna situacija nije dopuštala akademsko umjetničko školovanje, a s druge strane i pragmatične, ističući kako su prilike u kojima se Leović zatekao u Beču pogodovala razvoju umjetničkog obrta.²³

Doista je, upravo početkom 20. st. primijenjena umjet-

devinu, *industrijsku palaču*, u dostupnoj literaturi nisu nađeni podaci. Za podatke navedene u ovoj bilješci ljubazno zahvaljujem dr. sc. Dragangu Damjanoviću.

20 *Izložba slika osječkih likovnih umjetnika*. u: Glas Slavonije br. 339, (23. 05. 1946.), str. 5.

21 Tvrtka A. Greina iz Graza, za koju je radio Leović, nepoznata je i neistražena. Poznato je, ipak, kako je radionica *Grein* bila uključena u izvedbu klesarskih radova na grobnoj kapeli obitelji Pejačević u Našicama (1880.-1881.), a radila je i neke nadgrobne spomenike pod Mirogojskim arkadama. (Daniel Zec, Ikonološka interpretacija kapele Pejačević u Našicama, Osječki zbornik 28, Osijek, 2006., str. 183.)

22 Vremenski okviri klasičnog razdoblja *bečke moderne* protežu se od 1895. do 1915. g., a *zlatno doba Secesije* (tj. Udruženja likovnih umjetnika Austrije) od njezina osnutka 1897. do 1908. g. Bilo je to razdoblje najvećih aktivnosti, značajnih izložaba, najkvalitetnijih umjetničkih ličnosti koje su živjele i stvarale u Beču ili su sudjelovale na gostujućim izložbama koje je Secesija priređivala od svoga osnutka pa do 1908. g., poklapajući se tako vremenski s Leovićevim boravkom u Beču (KRAŠEVAC 2002.: 17).

23 Oto Švajcer, rukopis od 8 stranica, datiran 17. 03. 1980., str. 1. (isto i u: *Josip Leović. I. varijanta. 9+1/2 kart.*, str. 1.)

16 *Stručni karton, Josip Leović*, Osijek, 19. 03. 1948. (Josip Leović, personalni dosje, Arhiv MSO-a)

17 Navedeni podaci nalaze se i u: Povijest gradnje nove župne crkve u Gornjem Osijeku, Naklada Župnog ureda u Gornjem Osijeku, 1900.

18 *Stručni karton, Josip Leović*, Osijek, 19. 03. 1948. (Josip Leović, personalni dosje, Arhiv MSO-a) Caransebeš je malo mjesto u planinskom dijelu rumunjskog Banata, na rubnom dijelu Austro-Ugarske Monarhije. U njegovoj blizini, na oko 50 km udaljenosti, nalazi se *Ruschita*, kamenolom mramora koji se svojom visokom kakvoćom uspoređivao s onim iz Carrare. Prvi vlasnik ovoga kamenoloma bio je građevni inženjer Johann Biebel (1817.-1900.), koji je upravljanje eksploatacijom ostavio svom sinu A. Biebela. Biebel je u Caransebešu osnovao prvu klesarsku radionicu u kojoj se taj mramor obrađivao, te naveliko distribuirao u druge dijelove Monarhije.

19 *Izložba slika osječkih likovnih umjetnika*. u: Glas Slavonije br. 339, (23. 05. 1946.), str. 5. Od građevina za koje se u novinskoj bilješci navodi da je na njima radio Leović, dobro su nam poznate bečka katedrala sv. Stjepana kao i dvorac Schönbrunn. S druge strane, naziv *Gedenkkirche* (spomen-crkva) koristi se za više spomen-crkvi u Beču. *Votivna crkva* je spomen-crkva, a radovi na izradi njenih skulptura mogli su trajati i početkom 20. st. Nadalje, Breitenfelderska crkva *Hl. Franz Seraphicus* proizašla je iz ideje spomen-crkve cara Franje I. Ona je iz 90-ih godina 19. st. Najvjerojatnije se ipak radi o *Jubiläumskirche*, neoromaničkoj crkvi sv. Franje Asiškog koja je podignuta u spomen na pedeset godina vladanja Franje Josipa (radovi započeti 1898. g.). Može se, također, raditi i o secesijskoj crkvi *Lueger-Gedenkkirche* (1908.-1911.), smještenoj na centralnom bečkom groblju, podignutoj u spomen na gradonačelnika Karla Luegera. Za drugu gra-

nost, odnosno umjetnički obrt u Beču doživljavao svoj apogej. *Wiener Werkstätte* osnovane su 1903. g., kao sinteza stare bečke zanatske kulture i modernoga secesijskog izraza. One su svojom primijenjenom umjetnošću, postavljenom u ravnopravni odnos s tzv. velikim umjetnostima, dale velik doprinos europskoj kulturi dizajna. Leović je, stoga, u vremenu od 1902. do 1904. g. doista mogao naći posla u nekoj od bečkih umjetno-obrtničkih radionica. No, bez obzira na tadašnje prilike koje su pogodovale ekspanziji primijenjene umjetnosti, Leovićev je klesarski i kiparski angažman bio vezan prvenstveno uz rad u poduzećima poput Hauserova, u kojemu i jest radio, te zapravo ne mora imati direktnu vezu s procvatom secesijskog umjetničkog obrta u Beču početkom stoljeća.

Vezano uz Leovićev višegodišnji boravak u Beču, bilo bi zanimljivo znati je li uspostavio kontakt s dvije godine starijim Ivanom Meštrovićem, koji je u isto vrijeme studirao u Beču, a kao student i izlagao te stekao ugled na izložbama Secesije. Meštrović je u Beč došao dvije godine prije Leovića (1900.), i u Beču ostao do 1908. g. (KRAŠEVAC 2002.). Poznato je kako je Leović među kiparima iznimno cijenio upravo Meštrovića²⁴, i poneki trag Meštrovićeva izraza može se donekle nazrijeti i u Leovićevu kiparstvu. Aktualnost izmjenjivanja secesijskih izložaba u Beču početkom stoljeća (KRAŠEVAC 2002.: 34, 36-39) zacijelo nije promakla mladom Leoviću. On je na izložbama Secesije, ako ne nigdje drugdje, mogao stupiti u kontakt s tim iznimnim hrvatskim i europskim kiparom i njegovim djelom.

Nakon devet godina dugog naukovanja i rada u različitim kiparsko-klesarskim poduzećima, dolazi do značajnog obrata, prekretnice u Leovićevu likovnom djelovanju: on se opredjeljuje za slikarstvo i odlučuje iznova započeti školovanje. Takvu svoju, poprilično radikalnu odluku tumačio je sam Leović utjecajem koji su na njega ostavila klasična djela talijanskih majstora, koja je imao prilike vidjeti u Beču. Utisak koji su te slike ostavile na njega bio je dovoljno jak da je čvrsto odlučio napustiti svoj dotadašnji rad i posvetiti se umjetnosti slikarstva.²⁵ Dobivši stipendiju osječkoga magistrata²⁶, otišao je u Zagreb i ondje se 1. listopada 1911. g. upisao na Privremenu višu školu za umjetnost i umjetni obrt, koju je završio 20. srpnja 1915. g. kao redoviti učenik, s vrlo dobrim ocjenama. U školi je pokazao poseban afinitet za grafiku, i u zaključnoj svjedodžbi, koju je potpisao ravnatelj Škole Menci Clement Crnčić, dobio je sljedeću ocjenu: „*Gospodin Josip Leović ozbiljan je i ustrajan u radu, pokazao je vanredno shvaćanje za sve vrste grafike a naročito veliku spretnost i razumijevanje za bakrotisak i druge praktične radove u grafici. Kod svake zadane mu zadaće pokazao je dara i samostalnosti.*“²⁷ Uz

Crnčića, Leovićevi profesori bili su Valdec, Šenoa, Kovačević, Auer, Iveković, Čikoš i dr.

Leović se prvi put pojavio sa svojim slikama pred osječkom publikom 1914. g. još kao gradski stipendist, učenik zagrebačke Privremene više škole za umjetnost i obrt. Slike je izložio u Gradskoj vijećnici. „*Osobito su pomena vrijedni njegovi bakrorezi i krajobrazi, u kojima se mladi učenik pokazao kao gotov umjetnik. Stara crkvice sa grobnicom Jelačića bana vrsna je radnja. Isto tako studije glava i dekorativne radnje*“²⁸ I sljedeće, 1915. g. izložio je nekoliko svojih grafičkih radova u velikoj dvorani osječke Gradske vijećnice.²⁹

Po svršetku školovanja ostao je godinu dana na specijalizaciji u bakrorezu kod Crnčića, ali je u isto vrijeme vježbao litografiju u Narodnoj tiskari (PINTEROVIĆ 1956.: 234). Godine 1916. Kraljevska zemaljska vlada u Zagrebu dodijelila mu je stipendiju za studij grafike u Beču (BALEN 1971.), te je proveo godinu dana studirajući na bečkoj specijalnoj grafičkoj školi, *Graphische Lehr-und-Versuchs-anstalt*, koju je završio 5. srpnja 1917. g., s dobrim uspjehom.³⁰ Iste godine vratio se u Zagreb, gdje je kratko vrijeme radio uz Crnčića, a potom se konačno vratio u Osijek, da bi tamo ostao do svoje smrti.

Danica Pinterović (PINTEROVIĆ 1956.) i Branka Balen (BALEN 1971.) navode kako je Leović u Zagreb došao 1917. g. da bi radio uz Crnčića, no i da se nakon kratkog vremena vratio u Osijek, gdje je ostao do kraja života. I Švajcer navodi kako se Leović 1917. g. definitivno vratio u Osijek, da bi tamo ostao do svoje smrti.³¹ Ovo, na kraju, potvrđuje i novinska bilješka iz 1919. g. u kojoj se navodi: „*U Osijeku živi Leović već nekoliko godina i bori se za svakdanji kruh.*“³² Ovim je, pak, podacima donekle protuslovan Leovićev sažeti životopis u kojemu on sam navodi: „*Od 1917. – 1922. živim kao samostalan umjetnik, slikar, kipar, grafičar u Zagrebu te povremeno u Beču i Osijeku gdje sam priređivao mnoge samostalne i kolektivne izložbe slika, grafike i ostalih grana umjetnosti.*“³³

Odmah po svom povratku u Osijek Leović je počeo izlagati svoje slike i grafike, priređujući svake godine po jednu samostalnu izložbu. U rujnu 1917. g. u prostorijama trgovine Rudolfa Kaisera izložio je grafiku i crteže.³⁴ Idućeg mjeseca stavio je u Kaisеров izlog i svoj autoportret u pastelu.³⁵ Samostalno je izlagao od 1918. do 1923. te 1925. g., a gotovo je svake godine sudjelovao na zajedničkim izložbama osječkih umjetnika (ŠVAJČER 1991.: 192).

Leović je postao jedna od središnjih figura osječko-

28 Umjetnički uspjeh Osječanina. u: Narodna obrana br. 210, (5. 09. 1914.), str. 3.

29 Leovićeve slike. u: Hrvatska obrana br. 216, (13. 09. 1915.), str. 3.

30 K.u.k. Graphische Lehr-und-Versuchs-anstalt, Svjedodžba, prijepis (Josip Leović, personalni dosje, Arhiva MSO-a)

31 Oto Švajcer, Leović. *Skica za monografiju, rujan 1988*, str. 5.; *Josip Leović. I. varijanta. 9+1/2 kart*, str. 2.

32 Josip Leović uoči otvorenja izložbe slika 1. XI. 1919. u: Hrvatska obrana br. 191, (24. 09. 1919.), str. 2.

33 Josip Leović, Biografija, Osijek, 3. 02. 1951. (Josip Leović, personalni dosje, Arhiva MSO-a)

34 Iz umjetničkog svijeta. u: Hrvatska obrana br. 220, (26. 09. 1917.), str. 2.

35 *Radovi slikara Leovića*. u: Hrvatska obrana br. 234., (12. 10. 1917.), str. 2.

24 Korespondencija Švajcer - Mara Leović, nedatirano pismo, strojopis. Ostavština Ota Švajcera. Spis: *Josip Leović* (M-31); Spis: *Kritike i eseji iz likovne umjetnosti II dio. Objavljeno i neobjavljeno* (M-127), Arhiv Galerije likovnih umjetnosti, Osijek

25 Josip Leović uoči otvaranja izložbe slika 1./XI. 1919. u: Hrvatska obrana br. 191, 1919., str. 2.

26 Oto Švajcer, *Josip Leović. I. varijanta. 9+1/2 kart.*, str. 2.

27 Privremena viša škola za umjetnost i umjetni obrt u Zagrebu, Josip Leović, Zaključna svjedodžba, Zagreb, 20. 07. 1915., ovjereni prijepis iz 1942. (Josip Leović, personalni dosje, Arhiva MSO-a)

ga slikarstva u razdoblju između dva rata (1918.-1940.), stvarajući tada svoja najbolja djela (ŠVAJČER 1992.: 216-225). Osječka publika odlično ga je prihvatila, a dobio je i pozitivne kritike osječkih likovnih kritičara, među kojima treba izdvojiti Guida Jenyja i Iljka Gorenčevića, dva stručna i ozbiljna likovna analitičara u gradu. Ipak, u tom prvom razdoblju on nije izlagao skulpture - novinske bilješke ih uopće ne spominju, i kipar Leović Osječanima je potpuno nepoznat! Skulpture će na njegovim izložbama biti primijećene tek 1925. g.³⁶ No, i tada će kritički osvrti na Leovićeva kiparsko stvaranje biti svedeni tek na poneku usputnu rečenicu, umetnutu u osvrt o njegovom slikarstvu ili grafici. Razlog tomu vjerojatno je to što se Leović na izložbama i predstavljao prvenstveno kao slikar i grafičar, izlažući vrlo mali broj svojih skulptura. Valja izdvojiti jednu od prvih ocjena Leovićeva kiparstva, koja nije bila osobito povoljna: „Na ovoj izložbi g. Leović se po prvi puta pojavio pred publikom kao kipar. Čini se da u tom nije najbolje uspio. Njegovim kipovima manjka život s izuzetkom, koji čini „Ženski akt“ iz kararskog mramora.“³⁷

Jedna novinska bilješka opisuje materijalno stanje u kojemu se umjetnik nalazio u trenutku svog dolaska u Osijek, ali i tijekom studija u Beču, gdje je jedno vrijeme čak radio kao ulični čistač. „U Osijeku živi Leović već nekoliko godina i bori se za svakdanji kruh. (...) Kako ovdje živi, nemojte ni pitati. To je već stara, tužna pjesma, tako stara i tako tužna, da je već i dosadna.“³⁸ Prilike su se ubrzo ipak promijenile u Leovićevu korist jer je dobio stalan posao, a ujedno je pronašao i mecenu.

Po svom povratku u Osijek, Leović se 9. prosinca 1919. g. oženio Josipom (Marom) Hrg³⁹, glumicom i opernom pjevačicom, članicom Osječkog kazališta.⁴⁰ Nedugo zatim, 7. prosinca 1922. g. dobio je namještenje u Ženskoj realnoj gimnaziji u Osijeku, gdje je kao nastavnik crtanja (*učitelj vještina*) radio do 1947. g.⁴¹ Stručni ispit za nastavnika crtanja u srednjim školama položio je 1928. g. u Beogradu.⁴²

36 *Danas otvorenje izložbe slika i kipova g. Josipa Leovića u maloj dvorani Urania-kina.* u: Hrvatski list br. 276 (1693), (13. 01. 1925.), str. 6. Netočno je, stoga, da Leović kao kipar debitira na izložbi 1927. g., kao što iznosi Švajcer u svojoj studiji o Leoviću (Švajcer, rukopis, datirano 19. 09. 1988., str. 10-11.).

37 *Izložba J. Leovića u dvorani Urania-kina.* u: Narodni glas (Osijek), br. 63, 1925., str. 3.

38 *Josip Leović uoči otvorenja izložbe slika I. XI. 1919.* u: Hrvatska obrana br. 191, (24. 09. 1919.), str. 2.

39 Izvadak iz Matice vjenčanih rimokatoličke župe Sl. i kr. grada Osijeka, Crkva sv. Petra i Pavla u Biskupiji dakovačko-srijemskoj, knjiga VIII., str. 241.

40 Leovićeva supruga Mara Leović (rođena 24. 02. 1894. u Varaždinu) bila je dramska glumica i operna pjevačica, altistica u Hrvatskom narodnom kazalištu u Osijeku. Leović ju je obožavao i ona mu je, uz umjetnost, bila sve. Imali su sina, koji je umro kao dijete u 1. godini života. Kasnije nisu imali djece. Na ovim podacima srdačno zahvaljujem gđi Elizi Dobrić, također osječkoj glumici, Marinoj prijateljici. Suprug gđe Dobrić, Stjepan Dobrić, bio je također glumac u osječkom HNK, Leovićev rođak i prijatelj.

41 Ženska realna gimnazija u Osijeku, potvrda o službenoj prisezi i nastupu u službu, Osijek, 7. 12. 1922.; *Josip Leović, Osobnik. Podaci o službovanju* (Josip Leović, personalni dosje, Arhiv MSO-a)

42 *Diploma ispita za učitelja vještina srednjih škola iz vještine crtanje*, Beograd, 10. 05. 1928., ovjereni prijepis originala, 1942.; *Josip Leović, Osobnik. Podaci o službovanju*. (Josip Leović, personalni dosje, Arhiv

Sl. 2 Josip Leović, Portret Mare Leović, 1927., zbirka Josipa Kovačića, Zagreb

Pored predavanja na Gimnaziji, davao je i privatne slikarske poduke - među ostalima i mladom Ivanu Reinu (AMBRUŠ 1993.), s kojim je 1923. g. priredio i zajedničku izložbu,⁴³ a vjerojatno i Juliju Kniferu.⁴⁴

Leović se uključio u javni kulturni život grada Osijeka, te postao članom nekoliko udruga koje su promovirale likovnu i opću kulturu grada. Tako je postao članom Odbora umjetničke sekcije Kluba hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku⁴⁵, te članom Arheološkog kluba „Mursa“ (GRUBIŠIĆ 2005.: 2).⁴⁶ Bio je i član časnog suda Odbora Društva za unapređenje nauke i umjetnosti i jedan od članova Odbora likovne sekcije toga Društva.⁴⁷ Po osnutku Osječkoga udruženja likovnih umjetnika 1920. g., postao je njegovim članom (ŠVAJČER 1991.: 177).

Leović je, došavši u Osijek, neko vrijeme stanovao u hotelu „Central“ zajedno sa svojom suprugom Marom.⁴⁸ Istu Leovićevu adresu (Hotel „Central“, Trg kralja Petra 6) potvrđuje Pentzov *Adresar slobodnog i kraljevskog grada Osijeka* iz 1929. g. U Leovićevu vjenčanom listu (22. ve-

MSO-a)

43 G. Jeny: *Die Ausstellung Leović - Rein.* u: Die Drauf, Osijek, br. 288, 1923, str. 3.; I. H.: *Leovićeva izložba slika.* u: Hrvatski list, Osijek, br. 296, 1923., str. 3.

44 Na podatku da je Knifer učio kod Leovića, zahvaljujem dr. sc. Ivi Mažuranu, koji je poznao Leovića i jedno se vrijeme družio s njim.

45 *Klub hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku 3. X. 1909. - 3. X. 1924.* Osijek, 1924., str. 8. Na klupskim posijelima, proslavama, priredbama te prigodama sudjelovali su Josip Leović i njegova supruga Mara. (Rad Kluba hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku 1937.-1938.), str. 5.

46 Leović je bio i član Nadzornog odbora Kluba (str. 65.)

47 Društvo za unapređenje nauke i umjetnosti, Likovna sekcija u Osijeku, Katalog umjetničke izložbe osječkih slikara i kipara od 31. 01. do 14. 02. 1932.

48 Za ovaj podatak zahvaljujem dr. sc. Ivi Mažuranu, koji je osobno poznao Leovića.

ljače 1923.) kao mjesto njegova stanovanja navodi se, ipak, Pejačevićeva ul. br. 33, a kao mjesto stanovanja njegove supruge Kokotova ul. br. 39. Leovićeva rodna kuća bila je na adresi Njemačka (od 1888. g. Pejačevićeva) ul. br. 36.

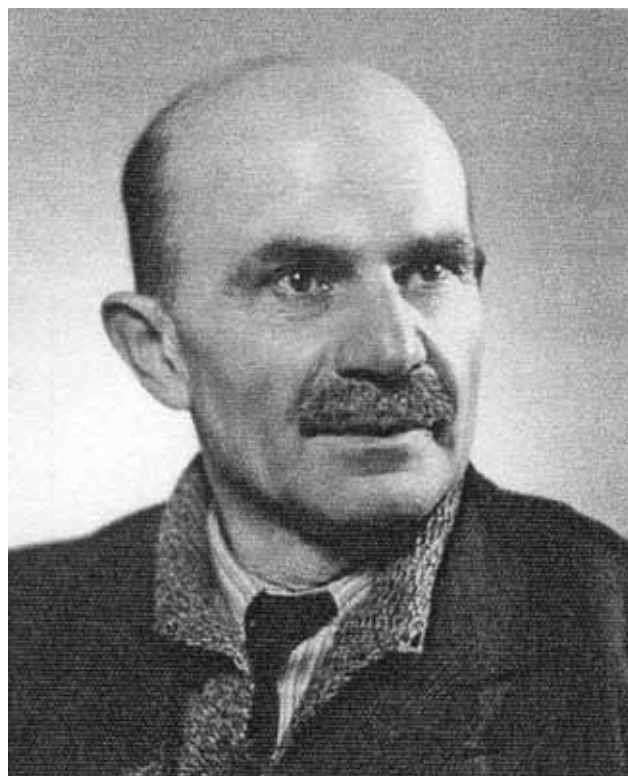
Početkom 1920-ih Leović je upoznao bogatoga osječkog industrijalca, tvorničara pokušstva Rudolfa Povischila, koji mu je postao mecenom i uz kojega je Leović, obavljajući različite narudžbe i likovne zadaće, ostao vezan sve do 1945. g. Za Povischila je Leović realizirao najveći dio skulptura iz svog osječkog opusa, a najopsežniji kiparski rad izvest će u razdoblju od 1925. do 1927. g. u vrtu uz Povischilovu vilu na Intervillanu (danas pustara Ankin dvor na periferiji Osijeka). Osim kiparskih radova, Leović je po narudžbama svog mecene izveo i više slikarskih djela. Jedno vrijeme Leović je imao stan i prostor za rad na Povischilovoj kućnoj adresi, u Adamovićevoj ul. br. 4 (danas br. 2).

Leović je bio angažiran i u Povischilovoj tvornici namještaja u Osijeku. U razdoblju kada je počeo voditi tvornicu, Povischil je Leovića uključio u industrijsko oblikovanje. Rad u tvornici Leović je obavljao uz svoj stalni posao profesora crtanja na Ženskoj realnoj gimnaziji, u razdoblju između dva rata (1922.-1947.). U tvornici je izrađivao nacрте za namještaj, a pojedine dijelove je i sam rezbario (ŽIVAKOVIĆ-KERŽE 1999.: 32; HORVAT 1984.: 20).

Mecenatstvo Rudolfa Povischila i Leovićev život i rad pod njegovim okriljem bit će detaljnije izloženi i objavljeni na drugom mjestu.

Zaokupljenost radom za svog pokrovitelja, kao i obveze predavanja u školi odrazilo se na dotad konstantan i intenzivan ritam kontinuiranog Leovićevog godišnjeg izlaganja na samostalnim izložbama. Javno je nastupao sve rjeđe, a nakon 1925. g. nije se više pojavljivao na samostalnim izložbama, sve do 1956. g. Jednako tako, nije nastupao tako često niti na skupnim izložbama.

Nakon 25 godina dugog, uspješnog pedagoškog rada u Gimnaziji, Leović je dobio premještaj, te je 14. kolovoza 1947. g. postavljen na radno mjesto kustosa zbirke slika i skulptura muzejsko-konzervatorske struke u Muzeju Slavonije u Osijeku.⁴⁹ Godine 1951. dobio je invalidsku mirovinu, no iste je godine postavljen za honorarnog službenika⁵⁰ - na istom radnom mjestu na kojemu će i ostati

Sl. 3 Josip Leović, oko 1942.

raditi sve do kraja svog života (PINTEROVIĆ 1965.: 285-286). U Muzeju je Leović radio kao restaurator slika i skulptura, te keramike i predmeta umjetničkog obrta. Izrađivao je crteže narodnih nošnji i objekata za etnografsku zbirku, te ilustracije kulturno-historijskih spomenika na području Baranje i okolice Osijeka. Radio je i za arheološki odjel Muzeja kao crtač arheoloških nalaza te kao restaurator keramičkih artefakata.⁵¹ Obavljao je i manje kiparsko-restauratorske intervencije na nekim spomenicima, na prostoru grada. Primjerice, na kipovima ispred kapucinske crkve u Osijeku (rekonstrukcije glava sv. Franje i sv. Ivana Nepomuka 1951. g.), te 50-ih godina na kipovima uz kužni pil na osječkoj Tvrdi.

Kao muzejski djelatnik, Leović je bio uključen i u historijat i same početke današnje Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku, i to kao autor prvog samostalnog postava Galerije 1948. g. (ŠVAJCER 1991.: 207; GOJKOVIĆ 1953.: 3). Tijekom rada u Muzeju, nikada se nije prestao baviti umjetnošću, iako s manjim intenzitetom stvaranja.

Cijeli svoj životni vijek, izuzev faze školovanja, Leović je proveo u Osijeku, ostavivši za sobom golemi slikarski, kiparski, pedagoški i muzejsko-konzervatorski rad. Umro je u Osijeku, 22. siječnja 1963. g., u 78. godini života.⁵² Sahranjen je na gornjogradskom groblju sv. Ane u Osijeku. Na grob mu je postavljena portretna bista, rad Drage Vukasovića, njegova asistenta u Muzeju Slavonije.

49 Narodna Republika Hrvatska, Ministarstvo prosvjete, Rješenje o premještanju i postavljanju na drugu dužnost, br. 51113-II-S-1947., Zagreb, 14. 08. 1947.; Narodna Republika Hrvatska, Ministarstvo prosvjete, Rješenje o postavljanju u zvanje kustosa muzeja muzejsko-konzervatorske struke, br. 86107, Zagreb, 31. 12. 1947.; S prelaskom na novo radno mjesto završio je i stručni konzervatorski tečaj u Zagrebu (16. 08.-6.09.) (Josip Leović, personalni dosje, Arhiv MSO-a)

50 Narodna Republika Hrvatska, Ministarstvo za nauku i kulturu, Rješenje o prestanku službe i invalidskoj mirovini, br. 4146-IV-1951., Zagreb, 19. 03. 1951.; Narodna Republika Hrvatska, Ministarstvo za nauku i kulturu, Rješenje o postavljanju za honorarnog službenika, br. 5336-IV-1951., Zagreb, 24. 03. 1951. (Josip Leović, personalni dosje, Arhiv MSO-a)

51 *Prilog Stručnom kartonu - Josip Leović*. (Josip Leović, personalni dosje, Arhiv MSO-a)

52 Matične knjige rimokatolika, župa Osijek I. Gornji grad, Matična knjiga rođenih (1885-1900), DAOS

5. veljače iste godine, Leoviću u spomen održano je predavanje u Centru za kulturu Sveučilišta za odrasle u Osijeku, na inicijativu Danice Pinterović i slikara Ljube Venera. Tom su prilikom prikazana i neka njegova djela (ŠVAJČER 1991.: 151). Posthumno mu je priređena i retrospektivna izložba. Pa ipak, sveukupan Leovićev stvaralački rad još uvijek ostaje bez prikaza koji bi valorizirao njegovo djelo i predstavio ga na način kakav to ono zaslu-
žuje.

DODATAK: KATALOG KIPARSKIH RADOVA

Josip Leović najstariji je pripadnik osječkoga kruga kipara koji su djelovali u Osijeku u razdoblju između dva svjetska rata, no paradoksalno - najmanje poznat kao kipar. Svoju slikarsku aktivnost započeo je oko 1917. g., i od tada sudjelovao na brojnim samostalnim ili skupnim izložbama osječkih likovnih umjetnika. U svojim mlađim i zrelim godinama bio je jedna od središnjih ličnosti likovnoga života grada, te je o njegovom slikarstvu u ono vrijeme, posebice 1920/30-ih godina, u novinama objavljeno više članaka i kritičkih osvrti. O Leovićevu kiparstvu se, međutim, tada vrlo malo pisalo. Razlog za to, kako je već spomenuto, najvjerojatnije leži u činjenici da je najveći dio svog stvaranja Leović posvetio slikarstvu i grafici, dok je svoje skulpture rjeđe izlagao. No, kao što je onovremena kritika prešutjela Leovića-kipara, zapostavila ga je u potpunosti i današnja povijest umjetnosti, sasvim površno zainteresirana tek za njegov slikarski opus. Do sada jednostavno nije bilo kritičke analize njegovog kiparstva - izostala su znanstvena istraživanja koja bi predstavila, pojasnila i protumačila njegovo kiparsko djelo.

Usmjeren u pravcu istraživanja do sada zapostavljanoga i marginaliziranoga kiparstva prve polovice 20. st. u Osijeku, ovaj dio teksta posvećen je otkrivanju i upoznavanju jednog slabo poznatog segmenta kompleksnoga i slojevitoga stvaralačkog opusa Josipa Leovića, s konačnim ciljem njegovog novog i drugačijeg uključivanja u cjelinu osječke likovne povijesti. Leovićev po broju djela skroman, ali posvema zanimljiv kiparski opus svakako zaslu-
žuje primjerenu znanstvenu valorizaciju, a za istu je nužna rekonstrukcija kataloga Leovićevih kiparskih radova.

Na temelju dosadašnje analize sačuvanih Leovićevih skulptura, moguće je dati koncizan odgovor o oblikovnim i stilskim svojstvima njegova djela. Kako je već rečeno, kiparski stil ovog umjetnika u mnogome je određen njegovim kiparskim i klesarskim školovanjem početkom 20. st. u Beču, u vremenu kada simbolizam i secesija u toj metropoli srednjoeuropske umjetnosti kao suvremeni stilski pravci i likovne struje dosežu svoj apogej. Upravo je simbolizam, ponegdje uz elemente secesijske morfologije, obilježio većinu Leovićevih kiparskih radova, no ponajprije one stvarane pod mecenatstvom osječkoga industrijalca Rudolfa Povischila. Sklonost ezoteriji i misticizmu tog ekscentričnog mecena bila je analogna Leovićevu senzibilitetu te je upravo u njemu našla svog idealnog stvaraoaca i realizato-

ra. Unutar perivoja uz Povischilovu vilu smještenu izvan Osijeka Leović je stvorio jedinstvenu simboličku plastičnu cjelinu, koja je uz hortikulturni sklop s ribnjakom predstavljala integralni dio cjelokupnog (danas na žalost uništenog) ambijenta.

Oblikovni jezik Leovićeva kiparstva karakterizira naglašeno masivna muskuloznost, tipična za njegovu stilizaciju ljudskog, odnosno muškog tijela. Monumentalnost figure, krupnoća i divovski rast, izjvljavanje na plastičnosti anatomije i inzistiranje na prenaplašenom tonusu tijela

Sl. 4 Muški akt, 1925.-1927., pustara Ankin dvor

Sl. 5 Muški akt, 1925.-1927., pustara Ankin dvor

predstavlja uporište Leovićeve figuralnosti i njegov specifičan izražajno-morfološki znak. U istom modusu oblikovana su i ženska tijela – voluminozna, naglašenih oblina. Uz snažno potkrijepljen osjećaj za zatvoren volumen figure, kod Leovića gotovo u pravilu dolazi i potreba da se iskaže kompozicijom koja proizlazi iz zatvorenosti bloka.

Leovićev rad u klesarskim radionicama stvorio je solidnu osnovu za stjecanje tehničke vještine i zanatske spretnosti u svladavanju kiparskog *metiera*, a vjerojatno je utjecao i na stil oblikovanja. Zatvoreni volumeni, „blok skulpture“, krutost forme i dojam zbijenosti mase, tvrd i surov kiparski stil, kakav dolazi najviše do izražaja u skulpturi *Radnik*, u određenoj su mjeri rezultat Leovićeva dugogodišnjeg zanatskog iskustva. Uvjetovani su samom tehničkom naravi klesarstva i proizlaze iz naučenog rada s

kamenom. Ipak, na primjeru skulpture *Quo vadis* Leović je demonstrirao svoju vještinu radeći na drukčijem kiparskom materijalu, potpuno različito od njegovog uobičajenog, tvrdog klesarskog stila.

Kako je u Osijeku nedostajalo kiparske tradicije, Leović se nije mogao osloniti na domaću kiparsku prošlost. Stoga je temeljni i najvažniji dodir s umjetnošću kiparstva doživio upravo u Beču, u vrijeme procvata secesije i simbolizma, ali i u vrijeme Meštrovićeva boravka u tom gradu, umjetnika kojega je među kiparima Leović iznimno cijenio. Leovićovo djelo, dakle, ponajviše oblikuju interesi i opredjeljenja koja izviru iz njegova vremena, života u Beču na početku stoljeća. U njegovu kiparstvu, međutim, nema ni traga onom monumentalnom, herojskom stilu koji je često iščitavan kao izraz nacionalne osviještenosti, i kakav se zadržao do otprilike 1918. g.

Kako kiparsko stvaranje nije bilo jedino, niti primarno u Leovićevu umjetničkom opusu, stoga i katalog njegovih skulptura ima manji opseg u odnosu na njegovo slikarstvo ili grafiku. Ovaj mali broj Leovićevih kiparskih radova nije do sada bio predmetom stručne analize, te nam je Leović-kipar zapravo potpuno nepoznat. Dajemo kataloški prikaz do sada poznatih, kao i novootkrivenih Leovićevih skulptura, a njihova analiza i valorizacija bit će objavljena na drugom mjestu.

Katalog Leovićevih djela podijeljen je na sačuvane, odnosno postojeće skulpture te na skulpture koje nisu sačuvane ili nisu još pronađene, a navode se u izložbenim katalozima, časopisima, novinama ili u Švajcerovim bilješkama. Za neke skulpture još nisu prikupljeni podaci o njihovim dimenzijama, dok je datacija određenih skulptura za sada postavljena okvirno te je podložna promjeni.

Sl. 6 Radnik, 1927., Galerija likovnih umjetnosti, Osijek

Sl. 7 Ursus i Ligija (*Quo vadis*), oko 1927.-1932., Galerija likovnih umjetnosti, Osijek

Sačuvane (postojeće) skulpture:						
	Naslov djela	Materijal	Dimenzije (cm)	Datacija	Vlasnik (lokacija)	Bilješke i napomene
1	Ursus i Ligija (Quo Vadis)	umjetni kamen	61x34x20	izložena 1932. (terminus post quem non)	GLUO	Sign. J. LEOVIĆ
2	Ženski torzo	umjetni kamen	44x12x12	oko 1927. (?)	GLUO	Sign. J. LEOVIĆ
3	Sveti Franjo (glava)	sadra		1951.	GLUO	Sign. LEOVIĆ 1951.
4	Sveti Ivan Nepomuk (glava)	sadra		1951.	GLUO	
5	Žena na jastuku, reljef	sadra	18x22	1960.	GLUO	
6	Radnik	kamen	154x79x49	1927.	GLUO	
7	Žalost, žensko poprsje u profilu	granit	63x56x38	oko 1920.	GLUO (smještaj: MSO)	
8	Rudolf Povischil, poprsje	pješčenjak	51x29	između 1925.-1940.	MSO	
9	Ženski torzo	umjetni kamen		oko 1927. (?)	MSO	Sign. LEOVIĆ
10	Reljef konjanika	gips, lijevanje, bojanje	13,3x13,3x3	1929.	MSO	Sign d.d. LEOVIĆ 29 Na poledini utisnut krug u središtu, a nad krugom inicijali J. L. i olovkom ispisano: „KAD JESENSKO LIŠĆE PADA, / POČETAK JE, / SOKOLOVA!“

11	Reljef konjanika	gips, lijevanje, bojanje	13x13x1,7	1929.	MSO	Sign. d.d. Josip Leović.
12	Glava viteza	drvo, bojano	vis. 31,2	oko 1920. (?)	zbirka Josipa Kovačića	
13	Glava Afrodite	mramor, gipsani postament	13,1x10x11,7		Eliza Dobrić	Sign. na stražnjoj strani postamenta: LEOVIĆ
14	Zmaj	gips, patinirani		1925.-1927.	MSO	gipsani model, odljevi u cementu
15	Lav	Kamen			ZOO Osijek	Upitno je jesu lavovi iz osječkog ZOO-a Leovićevi radovi. Leoviću ih atribuiraju Balen (1971.) i Švajcer.
16	Lav	kamen			ZOO Osijek	-//-
17	Zmaj	cement		1925.- 1927.	ZOO Osijek	
18	Zmaj	cement		1925.- 1927.	ZOO Osijek	
19	Zmaj	cement		1925.- 1927.	pustara Ankin dvor	oštećen
20	Zmaj	cement		1925.- 1927.	pustara Ankin dvor	oštećen
21	Ženski akt	cement		1925.- 1927.	pustara Ankin dvor	
22	Ženski akt	cement		1925.- 1927.	pustara Ankin dvor	
23	Figura s plaštem (ljubavnica?)	cement		1925.- 1927.	pustara Ankin dvor	
24	Rob	cement		1925.- 1927.	pustara Ankin dvor	

25	Rob	cement		1925.- 1927.	pustara Ankin dvor	
26	Muški akt	cement		1925.-1927.	pustara Ankin dvor	
27	Patuljak u borbi sa žabama	cement	95x60x48	1925.- 1927.	Osijek, Okružni zatvor	
28	Dječak na „ribi“	cement	102x73x48	1925.- 1927.	Osijek, Okružni zatvor	
Skulpture koje nisu sačuvane (pronađene), ali se navode u izložbenim katalozima, časopisima, novinama i bilješkama Ota Švajcera. U ovom popisu izostavljene su skulpture s gornje liste, koje se također navode u istim izvorima:						
1	Ženski akt			1925.-1927.	ZOO	oštećeno/nestalo
2	Ženski akt			1925.-1927.	ZOO	oštećeno/nestalo
3	Ženski akt	kararski mramor				Izložba J. Leovića u dvorani Urania-kina. u: Narodni glas (Osijek), br. 63, 1925, str. 3.
4	Torzo	beton				Katalog izložbe u okviru III. gospodarske izložbe u Osijeku, 1927.
5	Križar	beton				
6	Torzo					Katalog umjetničke izložbe osječkih slikara i kipara, 1932.
7	Muški akt					
8	Četiri groteske	drvo				V. izložba likovne sek- cije Društva za unapređenje nauke i umjetnosti, katalog izložbe savremenih osječkih slikara i kipara, 1934.

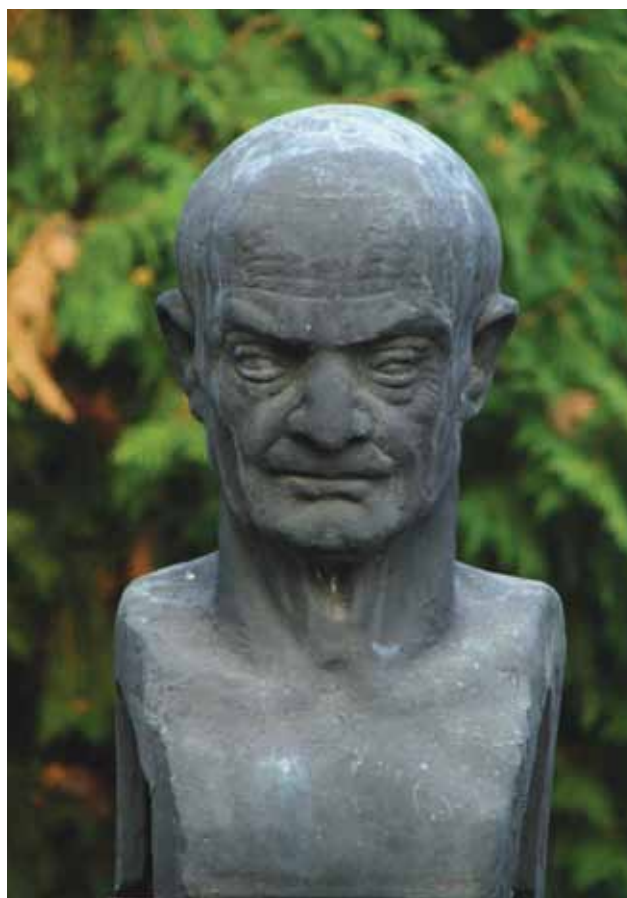
9	Egipćanka	umjetni ka- men				Katalog VII. izložbe likovne sekcije Društva za unapređenje nauke i umjet- nosti u Osijeku „Pregled naše umjetnosti“, 3. do 11. XI. 1935.
10	Dječak i žaba					Hrvatski list, 1940. Možda se ipak radi o dječaku na ribi, ili patuljku sa žabama.
11	Skica za spomenik Sinjskoj alci	sadra				katalog „Izložba slika i skulptura osječkih slikara i kipara“, 9. do 24. X. 1954.
12	Glava sove	orahovina, nedovršeno		→1956.		Izložba slika i skulptura, Jo- sip Leović akademski slikar Osijek. Pozivnica za izložbu, 1956.
13	Ženski torzo	umjetni kamen		-//-		
14	Alkar	sadra		-//-		
15	Saurijer	sadra		-//-		
16	Glava gladijatora	sadra		-//-		
17	Pobjednik, reljef	sadra		-//-		
18	Glava ratnika iz srednjeg vijeka	sadra		-//-		
19	Suncokret- frizura	sadra		-//-		
20	Paž u lovu sa sokolom	sadra		-//-		
21	Studija glave	sadra		-//-		
22	Mrtve oči	lipovina, nedovršeno		-//-		

23	Muški torzo	kamen		1923.		Švajcerove bilješke. Vjerojatno je riječ o „Torzu“ izloženom 1927. i 1932.
24	Djevojka na kupanju	beton				Švajcerove bilješke. Moguće da je riječ o jednom od ženskih aktova s pustare Ankin dvor.
25	Kovač	kamen				Švajcerove bilješke

ZAKLJUČAK

Predstavljen prilog biografiji Josipa Leovića zamišljen je kao okosnica za njegov cjeloviti životopis, kojega bi još trebalo nadopuniti nekim biografskim podacima i pojedinostima, kao i zapažanjima o kiparstvu, koja na ovom mjestu nisu navedena. Zbog svoje opširnosti, iz cjelovitog teksta o kiparskom stvaranju i životu Josipa Leovića izlučene su studija o skulpturi *Ursus i Ligija (Quo Vadis)* te tekst *Josip Leović i njegov mecena Rudolf Povischil*, koji će biti objavljeni kao zasebni tekstovi.

Potrebno je istaknuti kako cjelovito stručno vrednovanje i analizu zahtijeva i Leovićev slikarski i grafički opus, što će biti tema jedne zasebne studije. Život i sveukupno djelo ovoga nedovoljno poznatoga i nedovoljno priznatoga osječkog umjetnika zaslužuju opsežniji prikaz, koji će, nadamo se, svoj konačan oblik poprimiti u monografskoj izložbi i njenom iscrpnom izložbenom katalogu ili, pak, u monografiji o Josipu Leoviću, na što se obvezuje autor ovoga teksta.

Sl. 8 Drago Vukasović, nadgrobna bista Josipa Leovića, groblje sv. Ane, Osijek

KRATICE

GLUO	Galerija likovnih umjetnosti, Osijek
MSO	Muzej Slavonije Osijek
DAOS	Državni arhiv, Osijek
IPU	Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

LITERATURA

AMBRUŠ, J., 1993., *Ivan Rein*, Galerija likovnih umjetnosti, Osijek; IPU, Zagreb.

AMBRUŠ, J., 1996., *Likovna umjetnost u Osijeku (slikarstvo, kiparstvo, grafika)* // Od turskog do suvremenog Osijeka, HAZU, Zavod za znanstveni rad, Osijek, 360-361.

BALEN, B., 1971., *Josip Leović. Retrospektivna izložba*, Galerija likovnih umjetnosti, Osijek.

DAMJANOVIĆ, D., 2002., *Grobna kapela grofa Pavla Pejačevića u Podgoraču* // Našički zbornik 7, Matica hrvatska, Ogranak, Našice, 224-225.

GAMULIN, G., 1987., *Hrvatsko slikarstvo XX. stoljeća*, sv. 1, Naprijed, Zagreb, 289-290.

GAMULIN, G., 1999., *Hrvatsko kiparstvo XIX. i XX. stoljeća*, Naprijed, Zagreb.

GOJKOVIĆ, J., 1953., *Kratki historijat osnutka Galerije slika Muzeja Slavonije u Osijeku* // Galerija slika, Muzej Slavonije, Osijek, 3.

GRUBIŠIĆ, A., 2005., *Arheološki klub „Mursa“*, Muzej Slavonije, Osijek.

HORVAT, I., 1984., *Djelovanje tvornice od osnivanja do 1945. godine* // Sto godina tvornice namještaja u Osijeku, Muzej Slavonije, Osijek, 17-20.

KRAŠEVAC, I., 2002., *Ivan Meštrović i secesija Beč-München-Prag 1900-1910*, Institut za povijest umjetnosti, Fundacija Ivana Meštrovića, Zagreb.

PINTEROVIĆ, D., 1956., *Josip Leović* // Osječki zbornik 5, Muzej Slavonije, Osijek, 233-234.

PINTEROVIĆ, D., 1965., *Josip Leović (1885.-1963.)* // Osječki zbornik 9-10, Muzej Slavonije, Osijek, 285-286.

POVIJEST gradnje nove župne crkve u Gornjem Osijeku, 1900., Naklada Župnog ureda u Gornjem Osijeku, Osijek.

ŠVAJČER, O., 1971., *Likovni život Osijeka u razdoblju od 1920. do 1930. godine* // Osječki zbornik 13, Muzej Slavonije, Osijek, 256-259.

ŠVAJČER, O., 1981., *Slavonski slikari novijeg doba u stalnom postavu Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku* // Revi-ja 2, Pododbor Matice hrvatske, Osijek, 67-84.

ŠVAJČER, O., 1991., *Likovna kronika Osijeka 1850.-1969. godine, Galerija likovnih umjetnosti, Osijek.*

ŠVAJČER, O., 1992., *Osječko slikarstvo između dva rata (1918.-1940.)* // Radovi IPU 16, IPU, Zagreb, 216-225.

ZEC, D., 2008., *Osječki kipari - Leović, Živić, Nemon, Švagel-Lešić: djela iz fundusa Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku, Galerija likovnih umjetnosti, Osijek.*

ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, Z., 1999., *Utjecaji obitelji Kaiser i Povischil na gospodarski razvoj grada Osijeka* // Godišnjak njemačke narodnosne zajednice, VDG Jahrbuch, Osijek, 32.

ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, Z., JARM, A., 1995., *Župna crkva sv. Petra i Pavla u Osijeku, Osijek.*